

Αρχαιολογικά

Ακολουθήσαμε τη γεωγραφική καμπύλη των οκτώ εκείνων κορυφών, στις οποίες άναψαν διαδοχικές φωτιές – φρυκτωρίες, σημαίνοντας το τέλος του τρωικού πολέμου.

Η τοπογραφία και τα τοπωνύμια στην Ελλάδα συντείνουν ώστε οι αρχαίοι μύθοι ν' αγγίζουν περισσότερο απ' οποιονδήποτε άλλον τους σύγχρονους Έλληνες...

Peter Bien

Φρυκτωρίες

Τα ραδιοσήματα της αρχαιότητας

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Υπολείμματα φρυκτωρίας στην κορυφή Καντήλι (Μάκιστος) της Βόρειας Εύβοιας.

Πώς έφτασε το μήνυμα της λήξης του τρωικού πολέμου με την άλωση του Ιλίου, από την Τρωάδα στο Αργος;

Ασφαλώς τότε δεν υπήρχε τηλεγραφος μήτε ραδιοεπικοινωνία, υπήρχαν ωστόσο ειδικά ραδιοσήματα που εκπέμπονταν από τις κορυφές των βουνών με τεράστιες φωτιές, που μετέδιδαν από τη μια στην άλλη κορυφή το μήνυμα που ήθελαν, πράγμα που είχαν ανακαλύψει τόσο οι Μυκηνάιοι όσο και οι Μινωίτες.

Θα ξεκινήσουμε το ταξίδι μας με τον Αισχύλο και την τραγωδία του “Αγαμέμνων”:

Φ ρ ο υ ρ ό ς:

“Κι ακόμα καρτερώ το σύνθημα της φλόγας τη λάμψη της φωτιάς, να φέρει απ’ την Τρωάδα την είδηση πως πάρθηκε”...

...

“Ω! Ωωω..

Καλώς μας ήρθες φως που μες στη νύχτα δείχνεις

αυγή σα μέρας και μηνάς πολλούς μέσα στο Άργος

χορούς που θα στηθούν γι αυτή την καλή τύχη”...

Αγαμέμνων
Μετάφραση Γιάννη Γρυπάρη.

Όμως ο Αισχύλος τον Όμηρο έχει ως πηγή του: “Τον δ’ άρα από σκοπιής είδεν σκοπός δ’ άρα μαθείσεν Αίγισθος” Δ,524

Οι κορυφές των οκτώ βουνών που διέ-

σχιζε η φλόγα της φρυκτωρίας σημαίνοντας το τέλος της πολύχρονης σύρραξης στην Τροία, είναι με τη σειρά: **Ίδα** Τρωάδας (πρώτη φλόγα), **Λήμνος** (δεύτερη), **Αθως** (τρίτη), **Μάκιστος Εύβοιας** - Καντήλι (τέταρτη), **Μέσσιπος Βοιωτίας** - Κτυπάς (Πέμπτη), **Κιθαιρώνας** (έκτη), **Γεράνεια** (έβδομη), **Αραχναίο** Αργολίδας (έσχατη φλόγα).

Η τραγωδία του “Αγαμέμνονα” αρχίζει με τις πιο πάνω φράσεις – συλλογισμούς του Φρουρού, που στέκεται στην οροφή του αργεϊτικού παλατιού αναμένοντας την αφή της φρυκτωρίας στην κορυφή του Αραχναίου όρους, καταληκτήριο μιας σειράς αφών από διαφορετικές κορυφές βουνών που διανύουν το καμπύλο γεωγραφικό μας ταξίδι.

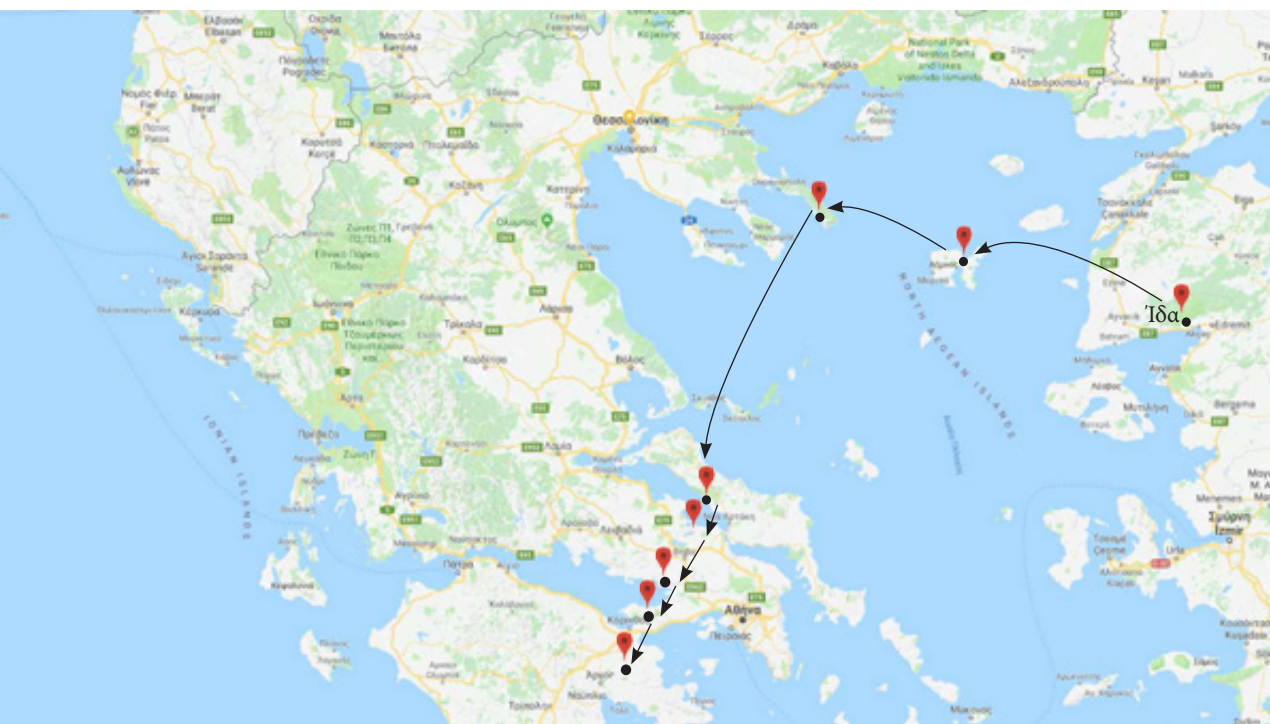
Αλλά τι είναι η φρυκτωρία: Το λεξικό γράφει: *Η διά φρυκτών εκτέλεση σημάτων. Φρυκτός: δαυλός φλεγόμενος ή πυρός προς εκτέλεση σημάτων.*

Οι αρχαίοι Έλληνες για να επικοινωνούν μεταξύ τους χρησιμοποιούσαν με συγκεκριμένο τρόπο τη φωτιά. Αυτή η μέθοδος λεγόταν “**Δίκτυο των Φρυκτωριών**”. Έστηναν μεγάλους πύργους στις κορυφές των βουνών και με ειδικούς κώδικες μπορούσαν να στείλουν μηνύματα σε απόσταση μέχρι και 130 χιλιόμετρα.

Το Δίκτυο των Φρυκτωριών το χρησιμοποίησε πρώτα ο μυκηναϊκός πολιτισμός κι αργότερα οι Μακεδόνες. Ήταν ένα σύστημα επικοινωνίας κυρίως για τη νύχτα.

Ας παρακολουθήσουμε όμως πιο αναλυτικά, σύμφωνα με την περιγραφή που μας έχει αφήσει ο Ι. Κακριδής, το Δίκτυο των Φρυκτωριών, το ιδιότυπο δηλαδή σύστημα του οπτικού τηλεγράφου της αρχαίας Ελλάδας:

“Οι Αχαιοί”, γράφει ο Κακριδής, “μόλις κυρίεψαν την Τροία, άναψαν την ίδια νύχτα φωτιά ψηλά στην Ίδα, αμέσως την είδαν οι φύλακες που ξαγρυπνούσαν σ’ ένα ύψωμα της Λήμνου και την ίδια στιγμή άναψαν τη δική τους. Από εκεί το μήνυμα μεταδόθηκε στον Αθω, έπειτα το πήραν, στην κορυφή ψηλά στον Μάκιστο της Εύβοιας (το σημε-

Οι κορυφές των οκτώ βουνών που διέσχισε η φλόγα της φρυκτωρίας σημαίνοντας το τέλος της πολύχρονης σύρραξης στην Τροία, είναι με τη σειρά: **Τρώαδα** (πρώτη φλόγα), **Λήμνος** (δεύτερη), **Αθως** (τρίτη), **Μάκιστος Εύβοιας - Καντήλι** (τέταρτη), **Μέσσιπος Βοιωτίας - Κτυπας** (Πέμπτη), **Κιθαιρώνας** (έκτη), **Γεράνεια** (έβδομη), **Αραχναίο Αργολίδας** (έσχατη φλόγα).

ρινό Καντήλι) και το έστειλαν πιο κάτω στο Μεσσάπιο της Βοιωτίας (σήμερα το βουνό λέγεται Κτύπας, κοντά στην Ανθηδόνα). Από τις φλόγες της φωτιάς στο Μεσσάπιο ειδοποιήθηκαν οι φρουροί που ξενυχτούσαν στον Κιθαιρώνα, από τον Κιθαιρώνα τη μήνυμα πέρασε στα Γεράνεια, από εκεί έφτασε στο Αραχναίο της Αργολίδας και τέλος στο Αργος, στη στέγη του παλαιού, όπου περίμενε ο φύλακας”⁽¹⁾...

Τούτος ο φύλακας, αφού κρατάει με το ζόρι τα μάτια του ανοιχτά, για να μην τον

πάρε ο ύπνος και ψιθυρίζει λόγια προφητικά για το γένος των Ατρείδων (“κλαίω τότ’ οίκου τούδε συμφοράν στένων”), στο τέλος μακαρίζει την ώρα που θα δει τη φλόγα στην κορυφή του Αραχναίου:

“νυν δ’ ευτυχής γένοιτ’/ απαλλαγή πόνων/
ευαγγέλου φανέντος/ ορφναίου πυρός” (μ’
ας έρθει μια καλοτυχιά να με γλιτώσει
από τους κόπους μου, ας φαίνονταν
μέσα στη νύχτα της φωτιάς το καλό άγγελο)... [Στίχοι 19-21, Αγαμέμνων, απόδοση Ι. Γρυπάρης].

(1) Σχετικό είναι και το ποίημα του Κ. Καβάφη με τίτλο **“Όταν ο φύλαξ είδε το φως:**
“Χειμώνα καλοκαίρι κάθονταν στη στέγη / των Ατρείδων κι έβλεπε ο Φύλαξ. Τώρα λέγει
ευχάριστα. Μακριά είδε φωτιά ν’ ανάβει.
Είναι επίπονον και νύχτα και ημέρα / στη ζέση και στο κρύο να κυτάζει πέρα
το Αραχναίο για φωτιά...”

Η Παναγία Κακαβιώτισσα στη Λήμνο.

Μια αλλόκοτη ζέση κι ένα φλογερό ενδιαφέρον με κατέλαβαν, εδώ και πολύν καιρό, όταν πρωτοδιάβασα αυτούς τους στίχους από τον Αγαμέμνονα του Αισχύλου, ώστε να ανέβω στις κορυφές των βουνών όπου είχαν στηθεί οι ομηρικές φρουκτωρίες, για να δω αν υπάρχουν λείψανα ή τεκμήρια αρχαίων πύργων, αλλά και να αισθανθώ, με κάποιο τρόπο το δέος του φύλακα ή του φωτοδότη των ιδιότυπων σημάτων της αρχαιότητας.

Στην Ιδα της Τρωάδας στάθηκε αδύνατο να προσεγγίσω την κορφή, παρότι το υψόμετρό της δεν είναι απαγορευτικό (**1.782** μέτρα). Μπερδεύτηκα, για να μην πω φοβήθηκα, στους πρόποδες του μυθικού βουνού, με αποτέλεσμα να μη φτάσω στην πολυπόθητη κορφή, όπου μεταστεγασμένος καθότανε κι απολάμβανε τις μάχες Αχαιών και Τρώων, ο υψιβρεμέτης Ζeus.

Στη Λήμνο με πήρε πολύς χρόνος για να βρω ποια είναι η ακριβής θέση, όπου

είχε στηθεί η πρώτη, μετά την Ιδα, θρυλική φρουκτωρία της Τρωικής εποχής. Όργωσα το νησί, για το λόγο αυτό, το 2002, απ' ακρη σ' άκρη. Πιθανολογείται το βραχώδες ύψωμα της Παναγίας της Κακαβιώτισσας, όπου υπάρχουν υπολείμματα από άγνωστης ταυτότητας κτίσματα. Πολλές πιθανότητες συγκεντρώνει και η χαμηλή κορφή των 123 μέτρων πάνω από τα τρία αρχαία Ιερά (των Καβείρων, της Ηφαιστίας και της σπηλιάς του Φιλοκτήτη) που είναι όλα μαζί στον κόλπο Πουρνιά, στο βορειοανατολικό τμήμα της Λήμνου και τούτο διότι εκεί κατοικούνταν η Λήμνος κατά την ύστερη εποχή του χαλκού.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το ψηλότερο σημείο του νησιού (η κορφή Βίγλα, με υψόμετρο 430 μέτρα) βρίσκεται βόρεια της Μύρινας, αλλά δεν προσφέρει κανένα ίχνος ή οποιοδήποτε υπόλειμμα πυργοειδούς κατασκευής, για να θεωρηθεί ότι υπήρχε κάποτε φρουκτωρία.

Λογικά, σύμφωνα και με τις κατόψεις των βουνών της Λήμνου, αλλά και την ευθεία γραμμή από τη Μικρασιατική Ίδα μέχρι τον Άθωνα, με ενδιαμέσση στάση τη Λήμνο, το ύψωμα της Κακαβιώτισσας (**280** μέτρα) συγκεντρώνει τις περισσότερες πιθανότητες να υπήρχε εκεί η Λημνιώτικη φρυκτωρία.

Στον Άθω η φρυκτωρία κατέχει την κορυφή των **2.022** μέτρων, όπου βρέθηκαν και μερικά θραύσματα από αρχαία κεραμικά. Το μονοπάτι για την κορυφή του Άθω ανηφορίζει από τη θέση της Παναγίας, στην οποία φτάνει κανένας ύστερα από τρεις ώρες ανάβαση από τη Σκήτη της Αγίας Άννας (Ιούλιος του 2008).

Στο Καντήλι της Εύβοιας (**1.236** μέτρα υψόμετρο), το οποίο οι αρχαίοι ονόμαζαν *Μάκιστο* έφτασα ύστερα από δύσκολη κι επίπονη διαδρομή που ελίσσεται ανάμεσα σε βραχώδεις ασβεστολιθικούς σχηματισμούς με σφηνοειδή περάσματα κι ανηφορίζοντας πρώτα από δασικό δρόμο ο οποίος ξεκινάει από τη Μονή Γαλατά-

κη (Μάης του 2006).

Η χαμηλή κορυφή *Μέσσιπος* ή Μεσσίπιον όρος (σημερινή ονομασία Κτύπας, με υψόμετρο **886** μέτρα) βρίσκεται στα παράλια της Βοιωτικής ακτής, σχεδόν απέναντι από τη Χαλκίδα και σε ελάχιστη απόσταση από το Καντήλι, που τα χωρίζει ο βόρειος Ευβοϊκός. Η κορυφή κατέχεται από στρατιωτικές δυνάμεις και δεν επιτρέπεται η προσέγγισή της. Ωστόσο ανεβαίνει μονοπάτι από το διάσελο του ρέματος Παλαιόμυλος, μέχρι λίγο πιο κάτω από την κορυφή, η οποία προσεγγίζεται από το δρόμο της Ριτσώνας. Παρόλα αυτά στην κορυφή υπάρχει ξωκκλήσι του Προφήτη Ηλία.

Ο Κιθαιρώνας (**1.407** μέτρα) αποτελεί ιδανική τοποθεσία για φρυκτωρία, αφού η όμορφη κορυφογραμμή του δεσπόζει στη Στερεά Ελλάδα και συνάμα βρίσκεται απέναντι από το Μοριά, ελέγχοντας μάλιστα με μοναδικό τρόπο ολόκληρο τον Κορινθιακό κόλπο. Στην κορυφή του υπάρχουν σχετικά υπολείμματα αγνώ-

Από την κορυφή του Αγίου Όρους η φρυκτωρία του Άθωνα.

Η φρουκτωρία του Καντηλιού όπως φαίνεται στην δυτική της απόληξη.

στου ταυτότητας κτηρίων που παραπέμπουν σε ανάλογες χρήσεις φρουκτωρίας, αλλά ουδέποτε έγινε έρευνα για την ύπαρξη τέτοιου είδους υπολειμμάτων. Ως εκεί φτάνει μονοπάτι που έρχεται από τα Βίλλια της Αττικής (Δεκέμβρης του 2000).

Στα Γεράνεια (υψόμετρο **1.369** μέτρα) έφτασα στην κορυφή Μακρυπλάγι, αλλά οι πολλές κεραιές και κυρίως η ελεγχόμενη από την Αεροπορία κορυφογραμμή, καθιστούν προβληματική την έρευνα για την ύπαρξη μιας αρχαίας φρουκτωρίας. Γύρω από την κορυφή ωστόσο διέκρινα πέτρες ακανόνιστες, αλλά και ορθογωνισμένες που είναι ενδεχόμενο να έχουν σχέση με αρχαία φρουκτωρία. Δεν το γνωρίζω με σιγουριά. Η κορυφή Μακρυπλάγι των Γερανείων ελέγχει με εξαιρετικά πανοραμικό τρόπο τόσο τον Κορινθιακό όσο και τον Σαρωνικό κόλπο. Ανέβηκα από δασικό δρόμο που έρχεται από τα Μέγαρα μέσω του πανέμορφου διάσελου

Αέρας. (Ιούννης του 2013).

Τέλος, στο Αραχναίο της Αργολίδας, ένα βουνό εντελώς απογυμνωμένο, ανέβηκα από τον ορεινό δρόμο Αραχναίου – Λυγουριού.

Η κορυφή του Αραχναίου είναι ίσως μια από τις πιο διάσημες και εντυπωσιακότερες θέσεις του αργολικού πεδίου, απ' όπου το βλέμμα σβαρνίζεται σε έναν συναρπαστικό ορίζοντα, τόσο του κέντρου της μυκηναϊκής ζωής όσο και της αργολικής περιφέρειας των ηρωικών χρόνων. Η βραχώδης κατατομή του Αραχναίου λιθανάγλυφου μπορεί να είναι σύντομη, αλλά καθιστά δύσκολη την ανάβαση στην κορυφή.

Η κορυφή βρίσκεται σε υψόμετρο **1.197** μέτρων. Δίπλα από το κολωνάκι της κορφής, υπάρχουν ερείπια που μας δίνουν την ταυτότητα αφενός παλιού άγνωστου ναού, και αφετέρου ένα βαθύ πέτρινο χάσμα, γυροπλεγμένο από σγκούς που παραπέμπει σε αρχαία φρουκτωρία, για

την οποία είναι φημισμένο το Αραχναίο όρος. Ισα που διακρίνονται παραδίπλα λίγα ερείπια και θεμέλια βωμών που λέγεται πως ανήκουν στο Δία και την Ήρα. Το Αραχναίο (πρόσφατη ανάβαση σε αυτό) στάθηκε σημαντικό για τον Αισχύλο και τον Όμηρο που το καθόρισαν ως μεταδότη ενός ολόκληρου κόσμου προφητείας και ιστορικών εξελίξεων.

“Η φρυκτωρία δε φέρνει καμία χαρά. Όλοι ξέρουν καλά τι κίνδυνος ενεδρεύει μέσα στο ένοχο παλάτι”...

“Αγαμέμνων εις Ιλιον απιών τη Κλυταιμνήστρα, εί πορθήσει το Ιλιον, της αυτής ημέρας σημαίνειν έφη διά πυρσού· όθεν σκοπόν εκάθισεν επί μισθώ Κλυταιμνήστρα ίνα τηροίη τον πυρσόν· και ο μεν ιδών απήγγειλεν, αυτή δε των πρεσβυτιών όχλον μεταπέμπεται περί του πυρσού ερούσα, εξ ών και ο χορός συνίσταται· οίτινες ακούσαντες παιανίζουσιν...”

Ο Αισχύλος, για το δράμα που εδιδάχθη επί άρχοντος Φιλοκλέους Ολυμπιάδι πη έτει β'. Εχορήγει Ξενοκλής Αφιδναίος.

Όταν στρέψω το βλέμμα μου στον ορίζοντα που γυροφέρνει το Αραχναίο αποκαλύπτεται ολόκληρος ο ορίζοντας της μυκηναικής επικράτειας. Είναι απίστευτη η συνολική εικόνα που προσφέρει η πανοραμική ματιά, όταν κυθεί στα πέριξ, μαγεμένη από τα εικονίσματα που αποκαλύπτουν τα μυστικά όλης της Αργολίδας. Εστιάζω το ενδιαφέρον μου στην αρχαιότερη πόλη του κόσμου, το Αργος! Δεν αργώ να εντοπίσω τη λευκή κουκίδα σπιτιών που αχνοφέγγει στο βάθος του αργολικού κάμπου. Τη στεφανώνει το επιβλητικό κάστρο της Λάρισας.

Είναι λοιπόν ξεκάθαρο το μήνυμα που στέλνει από δω πάνω η φρυκτωρία που άναψε τα τελευταία χρόνια της ύστερης εποχής του χαλκού, για να σημάνει το τέλος του τρωικού πολέμου και την αρχή της τραγωδίας των Ατρείδων.

Πέρασαν κι άλλο τα χρόνια. Οι συνεχιζόμενες έρευνες έφεραν στην επιφάνεια καινούργια αποτελέσματα. Οι έρευνες

Υπολείμματα φρυκτωρίας στα Γεράνεια.

Τα καλύτερα διατηρημένα υπολείμματα φρυκτωρίας στο όρος Αραχναίο της Αργολίδας.

που έγιναν στην Κρήτη έφεραν στο φως συστήματα άμυνας κι επικοινωνίας της Μινωικής εποχής. Δυο νέες φρυκτωρίες ανακαλύφθηκαν το 2016 στην ανατολική Κρήτη και μάλιστα στο νησί **Ψείρα**, ένα νησί που θεωρείται θησαυρός για τους αρχαιολόγους όλου του κόσμου.

Παρόλ' αυτά ο αρχαιολόγος **Νίκος Παναγιωτάκης**, έχει ανακαλύψει, όπως ισχυρίζεται, απ' το 1983 τις πρώτες μινωικές φρυκτωρίες στην επαρχία Πεδιάδος, στο χωριό Ζωφόροι.

Οι φρυκτωρίες, όπως έχει γράψει σε επιστημονικές δημοσιεύσεις, ανοίγουν ένα νέο κεφάλαιο στη μινωική αρχαιολογία.

Η φρυκτωρία αποτελούσαν ένα σύνθετο σύστημα επικοινωνίας και άμυνας, ταυτόχρονα, το πρώτο στον δυτικό πολιτισμό. Είναι μάλιστα, όπως γράφει, από τα σημαντικότερα μνημειακά σύνολα του μινωικού πολιτισμού και τώρα αποδεικνύεται πως το εν λόγω σύστημα λειτουργούσε σε όλη την Κρήτη καλύπτο-

ντας μίαν ακτογραμμή περίπου 1.100 χιλιομέτρων.

Οι μινωικές φρυκτωρίες, οι πρώτες στον κόσμο που εντοπίζονται πάνω στο έδαφος, κατασκευάζονται στην Κρήτη την περίοδο των πρώτων ανακτόρων (1900-1700 π.Χ.) και λειτουργούν με πυρές και πυρσούς για την αποστολή κωδικοποιημένων μηνυμάτων με την ταχύτητα του φωτός.

Ποιος νάναι τάχα ο σκοπός των φρυκτωριών; Μα το φως τους αφυπνίζει τους κατοίκους εκδιώκοντας συνάμα τους εισβολείς.

Η ανακάλυψη τόσων φρυκτωριών στις κορφές των ελληνικών βουνών δυστυχώς δεν ευαισθητοποίησε τις αρμόδιες πολιτικές και επιστημονικές αρχές για να γίνει συστηματική έρευνα και ανασκαφή που θα φέρει στο φως την χαμένη ταυτότητα των ιδιότυπων αυτών αρχαίων ραδιοηλεκτρονικών μεγάρων.